

Фещур Р.В., Тимошук М.Р., Копитко С.Б.

ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ДОМІНАНТНИМ ПОКАЗНИКОМ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ

Досліджено особливості оцінювання стану і динаміки розвитку підприємств за домінантним показником ділової активності. Обґрунтовано вибір домінантного показника – обсяг чистого доходу. Виокремлено чотири види розвитку (рівномірний, неперервний, коливний, хаотичний). Та встановлено умови віднесення підприємств до певних груп за значенням коефіцієнта варіації. Розроблено методичні підходи до оцінювання розвитку підприємств з урахуванням характеру зміни домінантного показника ділової активності. Запропоновано встановлювати числові значення коефіцієнтів вагомості при вирівнюванні динамічного ряду за середньою зваженою відповідно до розподілу членів арифметичної прогресії або чисел ряду Фібоначчі.

Ключові слова: розвиток підприємств, домінантний показник, види розвитку, вирівнювання динамічного ряду, вагові коефіцієнти, оцінки стану та тенденції розвитку.

Постановка проблеми. Оцінювання економічного розвитку підприємств є складною і багатогранною проблемою. Багатогранною – з огляду на динамічну взаємодію підприємств з навколишнім, зовнішнім і внутрішнім середовищем, складною – з огляду на завдання, які постають перед дослідником у процесі розроблення концепції та методів оцінювання, а саме, завдання побудови системи індикаторів, розроблення адекватних методів оцінювання з урахуванням особливостей розвитку підприємств в сучасних ринкових умовах, побудови «прозорої» шкали оцінювання тощо. Методичні підходи до вирішення цієї проблеми розглядалися у ряді наукових публікацій, однак і на цей час проблема оцінювання розвитку підприємств не знайшла свого системного вирішення і залишається важливою та актуальною.

Особливої дражливості проблемі надає відсутність консенсусно встановленої системи звітних індикаторів розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розгляд наукових джерел за темою дослідження дає підставу стверджувати, що значну увагу проблемі оцінювання соціально-економічного розвитку підприємств приділено у працях таких

вітчизняних і зарубіжних науковців, як Б. Андрушків, І. Ансоф, Л. Балабанова, С. Бушуєв, В. Герасимчук, П. Друкер, О. Дудкін, А. Колот, І. Кононенко, Ф. Котлер, А. Кузнецова, О. Кузьмін, Н. Кричевський, О. Мельник, О. Петрос, Ю. Погорелов, О. Расвєна, О. Редькін, І. Чумаченко, Н. Чухрай та ін. [1-5].

До числа пріоритетних завдань оцінювання розвитку підприємств відносять: формування системи індикаторів розвитку, встановлення їх «еталонних» значень, обґрунтування вибору методу кількісного та шкали якісного оцінювання рівня розвитку.

Розроблені методологічні положення щодо принципів формування системи індикаторів розвитку та висвітлене у літературних джерелах бачення шляхів цілісного вирішення цієї проблеми створюють теоретичні передумови, однак потребують подальшого розгляду та опрацювання в напрямку побудови адекватних методів оцінювання, зокрема за обмеженою кількістю найвагоміших (домінантних) показників.

Формулювання цілей статті. Методи кількісного оцінювання діяльності підприємств за сукупністю показників з метою вирішення завдань поточного планування і управління стратегіями їх розвитку потребують значних зусиль на їх реалізацію та формування відповідного інформаційного забезпечення. У той же час, за принципом В. Парето на появу складної події вирішальний вплив має дія обмеженої кількості чинників, на підставі чого можна стверджувати про можливість оцінювання розвитку підприємств за найвагомішим показником, що істотно спростить технологію розрахунків та змістовне тлумачення оцінок. Враховуючи визначальний вплив результатів діяльності підприємств на рівень їх розвитку

© **Фещур Роман Васильович**, к.е.н., проф., Національний університет «Львівська політехніка» м. Львів, тел.: +380503701173, e-mail: romanfeshchur@gmail.com

Тимошук Мирослава Романівна, к.е.н., доц., Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», тел.: +380503711693, e-mail: itymoshchuk@gmail.com

Копитко Сергій Богданович, к.е.н., Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», тел.: +380504305658, e-mail: KorytkoSB@gmail.com

розглянемо особливості його оцінювання на підставі доміантного показника – ділової активності підприємства.

Опис основного матеріалу дослідження.

Складність проблеми оцінювання розвитку підприємств призвела до появи значної кількості методичних підходів, кожний з яких можна застосовувати за певних умов. Спираючись на дослідження [1-4; 6], доміантним показником ділової активності будемо вважати чистий дохід (y_i) підприємства, зміна якого характеризуватиме розвиток, що пояснюється рядом причин:

- обсяг чистого доходу є результатним для підприємства показником ділової активності, який кількісно характеризує його економічний розвиток;

- показник є «прозорим» з економічної та інформаційної точок зору, вимірним і доступним;

- обсяг чистого доходу завжди набуває додатних значень ($y_i > 0$) на відміну від показників прибутку, рентабельності, що дає змогу досліджувати динаміку розвитку підприємства;

- обсяг чистого доходу найповніше відображає розвиток підприємств як багатогранного процесу виробництва і збуту продукції (надання послуг).

Надійність оцінки розвитку підприємств залежить від закономірної зміни значень обсягу чистого доходу. У той же час на значення доміантного показника ділової активності впливають як основні, так і випадкові фактори. Універсальним засобом усунення дії випадкових чинників є вирівнювання даних за певним методом (середньої плинної, регресійного аналізу тощо).

Природною вимогою при цьому є забезпечення належної довжини динамічного ряду. Розширення динамічного ряду з урахуванням зміни масштабу цін та інфляційних процесів може призвести до спотворення об'єктивних значень обсягу чистого доходу, тому виправданою можна вважати довжину ряду до семи років. Оцінювання за вирівняними, а не початковими даними позитивно позначиться на надійності оцінки розвитку підприємства.

Зовнішні умови функціонування суб'єктів господарювання (фіскальна політика, кон'юнктура ринку тощо) істотно впливають на характер розвитку підприємств (рівномірний, неперервний, коливний, хаотичний). Якщо ці зміни є сприятливими, або принаймні нейтральними, то слід очікувати на рівномірне чи неперервне зростання обсягів чистого доходу.

Формально це можна відобразити нерівністю:

$$y_1 \leq y_2 \leq y_3 \leq \dots \leq y_i \leq \dots \leq y_n, \quad (i = \overline{1, n}) \quad (1)$$

У такому випадку оцінювання розвитку зводиться до встановлення темпів (коефіцієнтів) зміни чистого доходу за даними (1), числові значення яких характеризуватимуть стан та тенденцію його зміни.

У разі порушення умови (1) будемо стверджувати про: коливний розвиток – за наявності тренда щодо зростання обсягу чистого доходу; хаотичний розвиток – за відсутності явно вираженого тренда.

У випадку коливного розвитку підприємств можуть спостерігатися періоди зростання та спадання значень (y_i) із виконанням умови

$$\sum_{i=2}^n (y_i - y_{i-1}) > 0. \quad (2)$$

У разі хаотичного розвитку характерними є значні коливання та відсутність явно вираженої тенденції зміни обсягу чистого доходу підприємств, формальною ознакою чого можуть слугувати високі значення коефіцієнтів варіації (V) або семіваріації (K_{SV})

$$V = \frac{\sigma_y}{\bar{y}} \cdot 100\% > V_{\max},$$

$$K_{SV} = \frac{SSV(y)}{\bar{y}} \cdot 100\% > K_{\max},$$

де σ_y – середнє квадратичне відхилення; \bar{y} – середнє значення обсягу чистого доходу; $SSV(y)$ – семіквадратичне відхилення; V_{\max} , K_{\max} – емпірично встановлені критичні значення коефіцієнтів варіації та семіваріації відповідно.

З урахуванням значень коефіцієнта варіації (V) можна узагальнити умову (3) на інші види економічного розвитку підприємств, а саме, будемо вважати розвиток: рівномірним – за умови $0 < V \leq V_{\min}$; неперервним – за умови $V_{\min} < V \leq V_{\text{пром.}}$; коливним – за умови $V_{\text{пром.}} < V \leq V_{\max}$.

Обґрунтування числових значень V_{\min} , $V_{\text{пром.}}$, V_{\max} є предметом окремого дослідження. З емпіричних міркувань цим точкам можна привласнити такі значення:

$$V_{\min} = 25\%, V_{\text{пром.}} = 33\%, \\ V_{\max} = 38\% [7; 8].$$

Оцінювання розвитку у поточному році (i) зводиться до порівняння поточного (y_i) і базового (y^*) значень домінантного показника (чистий дохід підприємства-еталона або його середнє значення для ряду однорідних підприємств) шляхом розрахунку моментної оцінки розвитку (K_C^i)

$$K_C^i = \frac{y_i}{y^*}. \quad (4)$$

Якщо $K_C^i \geq 1$, то розвиток підприємства можна вважати задовільним, якщо $K_C^i < 1$, то – незадовільним.

При дослідженні розвитку підприємств недостатньо обмежуватися встановленням моментних оцінок. Необхідно також виявити тенденцію його зміни, тобто розрахувати інтервальну оцінку розвитку. Поєднання оцінок стану і динаміки є умовою адекватного оцінювання розвитку підприємств.

Як зазначалося вище, у разі рівномірного розвитку підприємств повинна виконуватися умова $0 < V \leq V_{\min}$, тобто

$$V = \frac{\sigma_y}{\bar{y}} \cdot 100\% \leq V_{\min} = 25\%, \quad (5)$$

За виконання умови (5) тенденцію розвитку підприємств доцільно оцінювати за ланцюговим коефіцієнтом зміни (K_D^i)

$$K_D^i = \frac{y_i}{y_{i-1}}, \quad K_D^i > 0, \quad (i = \overline{1, n}). \quad (6)$$

Значення показника K_D^i вказує на напрям розвитку підприємств: зростаючий – якщо $K_D^i > 1$; спадний – якщо $K_D^i < 1$; сталий – якщо $K_D^i = 1$.

У разі неперервного економічного розвитку підприємств, ознакою якого слугує умова $V_{\min} < V \leq V_{\text{пром.}}$, тобто

$$25\% = V_{\min} < V \leq V_{\text{пром.}} = 33\%, \quad (7)$$

оцінювання динаміки розвитку доцільно проводити як на підставі показника

(K_D^i), так і за середнім коефіцієнтом зміни (\bar{K}_D)

$$\bar{K}_D = \sqrt[n-1]{K_D^2 \cdot K_D^3 \cdots K_D^i \cdots K_D^n}, \quad \bar{K}_D > 0. \quad (8)$$

У випадку коливного економічного розвитку, тобто за виконання умови

$$33\% = V_{\text{пром.}} < V \leq V_{\max} = 38\%, \quad (9)$$

для його оцінювання доцільно модифікувати розрахункову формулу показника K_D^i , оскільки значення y_i, y_{i-1} , які беруться за два послідовні проміжки часу, можуть не відображати основну тенденцію зміни динамічного ряду. Пропонується замінити їх на значення $\bar{y}_i^s, \bar{y}_{i-1}^s$ вирівняного ряду за s -членною середньою плинною ($K_{ДВ}^i$)

$$K_{ДВ}^i = \frac{\bar{y}_i^s}{\bar{y}_{i-1}^s}, \quad (10)$$

$$\text{де } \bar{y}_i^s = \alpha_{i-s+1} \cdot y_{i-s+1} + \dots + \alpha_i \cdot y_i;$$

$$\bar{y}_{i-1}^s = \alpha_{i-s} \cdot y_{i-s} + \dots + \alpha_{i-1} \cdot y_{i-1};$$

$$\alpha_{i-s+1}, \alpha_i, \alpha_{i-s}, \alpha_{i-1} - \text{вагові коефіцієнти} \\ (0 < \alpha_i < 1).$$

У наукових дослідженнях [4; 8] стверджується, що довжина проміжку часу, за який здійснюється вирівнювання динамічного ряду, не повинна перевищувати 5 років, тобто $1 < s \leq 5$.

Використання зважених середніх плинних дає змогу отримати більш надійну оцінку розвитку підприємств навіть при істотних коливаннях рівнів початкового ряду. Відкритим залишається питання щодо встановлення значень вагових коефіцієнтів (α_j). Зауважимо, що досліджуючи динамічні ряди, як правило, вважають вагомість наближених у часі рівнів ряду вищою, тому приймаємо, що для вагових коефіцієнтів (α_j) виконується така умова

$$\left\{ \begin{array}{l} 0 < \alpha_1 \leq \alpha_2 \leq \alpha_3 \leq \dots \leq \alpha_j \leq \dots \leq \alpha_s, \\ \sum_{j=1}^s \alpha_j = 1. \end{array} \right. \quad (11)$$

Будемо вважати, що характер зміни значень вагових коефіцієнтів може відповідати одній із наведених нижче умов: значення вагових

Таблиця 1

Вагові коефіцієнти, які утворюють зростаючу арифметичну прогресію ($m = 2$)

Довжина часового проміжку вирівнювання динамічного ряду, s	Вагові коефіцієнти ($\sum \alpha_j = 1$)				
	α_1	α_2	α_3	α_4	α_5
$s = 2$	0,25	0,75	—	—	—
$s = 3$	0,16667	0,33333	0,5	—	—
$s = 4$	0,125	0,20833	0,29167	0,375	—
$s = 5$	0,1	0,15	0,2	0,25	0,3

коефіцієнтів розподілені рівномірно; утворюють зростаючу арифметичну прогресію; пропорційні числам Фібоначчі.

Зауважимо, що розрахунок середньої арифметичної зваженої \bar{y}_i^s у формулі (10) здійснюється за такою формулою

$$\bar{y}_i^s = \alpha_{i-s+1} \cdot y_{i-s+1} + \dots + \alpha_i \cdot y_i \quad (12)$$

Аналогічно розраховується значення (\bar{y}_{i-1}^s).

За виконання першої умови значення вагових коефіцієнтів (α_j) будуть становити $1/s$.

Якщо взяти до уваги друге припущення, то для вагових коефіцієнтів (α_j), які утворюють зростаючу арифметичну прогресію, має виконуватись умова (11), тобто

$$A = \frac{\alpha_{n-s+1} + \alpha_n}{2} \cdot s = 1, \quad \alpha_n = \alpha_{n-s+1} + d(s-1), \quad (13)$$

де A – сума членів арифметичної прогресії; d – різниця прогресії; s – кількість членів прогресії.

З формули (13) шляхом певних перетворень отримуємо систему обмежень

$$\begin{cases} \alpha_{n-s+1} < \frac{1}{s}, \\ d = \frac{2(1 - \alpha_{n-s+1} \cdot s)}{s(s-1)} > 0 \end{cases} \quad (14)$$

яка дає змогу побудувати сукупність вагових коефіцієнтів (α_j).

Припустимо, що значення (α_{n-s+1}) становить

$$\alpha_{n-s+1} = \frac{1}{m \cdot s} < \frac{1}{s}, \quad (15)$$

де m – довільне ціле число ($m > 1$).

Тоді після підстановки виразу (15) у другу нерівність системи обмежень (14) отримаємо таке значення (d)

$$d = \frac{2(m-1)}{m \cdot s \cdot (s-1)}. \quad (16)$$

У найпростішому випадку (при $m = 2$) отримаємо

$$\alpha_1 = \frac{1}{2 \cdot s}, \quad d = \frac{1}{s \cdot (s-1)}. \quad (17)$$

Результати розрахунку значень вагових коефіцієнтів, які утворюють зростаючу арифметичну прогресію, для різних довжин проміжку часу вирівнювання динамічного ряду ($2 \leq s \leq 5$) наведено у табл. 1.

Якщо взяти за основу третю умову щодо зміни значень вагових коефіцієнтів, то для їх розрахунку необхідно скористатися формулою

$$\alpha_j = \frac{f_j}{\sum_{j=1}^s f_j}, \quad (j = \overline{1, 5}), \quad (18)$$

де f_j – числа, які утворюють ряд Фібоначчі ($f_j = 1; 1; 2; 3; 5$).

Результати розрахунку значень вагових коефіцієнтів (α_j), які пропорційні числам ряду Фібоначчі, наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Вагові коефіцієнти, які пропорційні числам ряду Фібоначчі

Довжина часового проміжку вирівнювання динамічного ряду, s	Вагові коефіцієнти ($\sum \alpha_j = 1$)				
	α_1	α_2	α_3	α_4	α_5
$s = 2$	0,5	0,5	—	—	—
$s = 3$	0,25	0,25	0,5	—	—
$s = 4$	0,14286	0,14286	0,28572	0,42857	—
$s = 5$	0,0833	0,0833	0,16667	0,25	0,41667

Аналіз вагових коефіцієнтів, наведених у табл. 1-2, дає підставу стверджувати про те, що їх значення для $s = 2; 5$ змінюються по різному. При цьому значення віддалених коефіцієнтів (α_j), які утворюють арифметичну прогресію, із зростанням (s) різко зменшуються, на відміну від аналогічних значень коефіцієнтів, які пропорційні числам ряду Фібоначчі.

З урахуванням характеру розвитку підприємства (рівномірний, неперервний, коливний) можлива модифікація формули (10) до такого виду:

$$K_{ДВ}^i = \frac{y_i}{\bar{y}_{i-1}^s}, \quad (19)$$

де y_i – значення показника за поточний період; \bar{y}_{i-1}^s – вирівняне (усереднене) значення за $(i-1)$ проміжків часу.

$$\bar{y}_{i-1}^s = \begin{cases} \frac{1}{3}(y_{i-3} + y_{i-2} + y_{i-1}), & \text{якщо } V \leq V_{\min}, \\ 0,16667y_{i-3} + 0,33333y_{i-2} + 0,5y_{i-1}, & \text{якщо } V_{\min} < V \leq V_{\text{пром.}}, \\ 0,25y_{i-3} + 0,25y_{i-2} + 0,5y_{i-1}, & \text{якщо } V_{\text{пром.}} < V \leq V_{\max}. \end{cases} \quad (20)$$

Також слід звернути увагу на те, що використання (y_i) як об'єкта порівняння (а не \bar{y}_i^s) з економічної точки зору можна вважати виправданим, бо порівнюється фактичне (звітне) значення показника з відповідною базою порівняння, вибір якої може спиратися на різні методичні підходи, що однак не впливає на прозорість економічного тлумачення значення показника розвитку та не створює психологічних перепон щодо його сприйняття.

У випадку хаотичної зміни значень домінантного показника можливе застосування коефіцієнта (K_C^i) для встановлення моментної оцінки розвитку, однак застосування коефіцієнтів $(K_{ДВ}^i)$ та $(\bar{K}_Д)$ для оцінювання динаміки розвитку виглядає сумнівним.

У такому разі для наближеного оцінювання динаміки розвитку доцільно скористатися правилом перевищення значення домінантного показника над базовим (y^*) або середнім (\bar{y}) значенням на підставі показника (q) , який обчислюють за співвідношенням

$$q = \sum_{i=1}^n q_i, \quad q_i = \begin{cases} 1, & \text{якщо } y_i \geq y^* \text{ або } y_i \geq \bar{y}, \\ 0, & \text{якщо } y_i < y^* \text{ або } y_i < \bar{y}. \end{cases} \quad (21)$$

Про наявність чи відсутність розвитку підприємства на часовому проміжку $(i = 1, n)$ можна стверджувати за виконанням відповідної умови: розвиток наявний, якщо

$$q \geq \frac{n}{2}; \text{ розвиток відсутній, якщо } q < \frac{n}{2}.$$

Якщо взяти до уваги не кількість перевищень значень домінантного показника над базовим (q) , а кількість ланцюгових коефіцієнтів зміни (λ) , значення яких перевищують одиницю, то

Значення (\bar{y}_{i-1}^s) визначають за відповідними формулами середньої плинної зваженої. Пропонується здійснювати вирівнювання (\bar{y}_{i-1}^s) за такими формулами $(s = 3)$:

окреслена умова трансформується до такого виду: розвиток наявний, якщо $\lambda > \frac{n}{2}$; розвиток

відсутній, якщо $\lambda \leq \frac{n}{2}$.

При цьому (λ) набуває таких значень:

$$\lambda = \sum_{i=2}^n \lambda_i, \quad \lambda_i = \begin{cases} 1, & \text{якщо } K_{Д}^i \geq 1, \\ 0, & \text{якщо } K_{Д}^i < 1. \end{cases} \quad (22)$$

Розроблені підходи до кількісного оцінювання стану і динаміки розвитку підприємств за домінантним показником ділової активності дають змогу одержати числові оцінки, проектування яких на якісну шкалу оцінювання дозволить встановити якісні вербальні оцінки. Зауважимо, що оцінюючи динаміку розвитку за $(\bar{K}_Д)$ доцільно додатково враховувати числові значення (λ) , тобто необхідно перейти від одновимірної шкали значень $(\bar{K}_Д)$ до двовимірної $(\bar{K}_Д; \lambda)$, встановивши попередньо граничні

значення (K_1, K_2) середнього коефіцієнта зміни. Якщо вважати, що п'яти відсоткове зниження темпу зміни домінантного показника економічного розвитку є випадковим, а п'яти відсотковий приріст – відповідним до річного темпу приросту інфляції, то, покладаючи $K_1 = 0,95, K_2 = 1,05$, отримаємо якісні оцінки рівня розвитку ряду підприємств західного регіону України за двовимірною шкалою (за п'ять послідовних років), що наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Якісні оцінки рівня розвитку підприємств*

Підприємство	Середній коефіцієнт зміни, \bar{K}_D	Коефіцієнт λ	Якісна оцінка рівня розвитку
ВАТ «Стрийський завод ковальсько-пресового обладнання»	0,902	1	Дуже низький
ВАТ «Івано-Франківський локомотиворемонтний завод»	1,085	3	Високий
ПАТ «Львівський інструментальний завод»	0,983	3	Середній
ВАТ «Тернопільський завод «Оріон»	1,047	2	Середній
ВАТ «Самбірський дослідно-експериментальний машинобудівний завод»	0,987	2	Низький
ПрАТ «Львівський локомотиворемонтний завод»	1,164	3	Високий
ПАТ «Мукачівський завод «Точприлад»	1,075	3	Високий
ВАТ «Прикарпатпромарматура»	1,062	1	Середній

* Розраховано авторами

Цілоком зрозуміло, що встановлення граничних значень (K_1 , K_2) потребує додаткового обґрунтування та періодичного перегляду, оскільки темпи приросту інфляції на різних проміжках часу можуть відчутно відрізнятись.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі проведених досліджень нами встановлено, що при оцінюванні стану і динаміки розвитку підприємств необхідно враховувати характер зміни домінантного показника ділової активності, що безпосередньо впливає на вибір методу оцінювання.

Висока мінливість ринкового середовища може спричинити коливання обсягів чистого доходу підприємств, тим самим – позначитися на тенденціях їх розвитку. У залежності від міри варіації показника ділової активності у роботі виокремлено такі види розвитку: рівномірний, неперервний, коливний, хаотичний. Власне, віднесення підприємства до певної групи зумовлює необхідність застосування адекватних методів оцінювання, до числа найбільш уживаних з яких відносять методи статистичного аналізу динамічних рядів.

І якщо для підприємств, яким властивий рівномірний чи неперервний характер розвитку, оцінювання можна здійснити за початковим

динамічним рядом, то для підприємств з коливним чи хаотичним характером розвитку завдання оцінювання істотно ускладнюється, оскільки виникає необхідність вирівнювання динамічного ряду (встановлення довжини часового проміжку, на якому дані усереднюються, обґрунтування значень коефіцієнтів вагомості та ін.).

Наведені в роботі методичні підходи частково вирішують ці завдання, однак потребують подальших досліджень стосовно встановлення граничних значень середнього коефіцієнта зміни (K_1 , K_2) та підтвердження на масивах емпіричних даних придатності граничних значень коефіцієнта варіації (V).

Перспективними напрямками подальших досліджень проблеми оцінювання розвитку підприємств за домінантним показником ділової активності слід вважати такі: обґрунтування числових значень коефіцієнтів вагомості для розрахунку середньої арифметичної зваженої у загальному випадку; встановлення можливості вирівнювання динамічного ряду з використанням коефіцієнтів вагомості, що пропорційні членам геометричної прогресії; розроблення графоаналітичної моделі для позиціонування підприємств у динамічному просторі економічного розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Управління соціально-економічним розвитком підприємств: методологія та інструментарій : монографія / Р. В.Фещур, С. В. Шишковський, А. І. Якимів, Т. В. Лебідь, М. Р. Тимошук, Н. Р. Яворська. – Львів : Вид-во «Растр-7», 2016. – 226 с.
2. Pogorelov Y. S. The tools of maring and implementing for an enterprise derelopment strategy / Y. S. Pogorelov, K. A. Deeva // European Applied Science № 8 – Stuttgart: OPT Publishing, 2013. – P. 199–201.

3. Антипенко С. Ю. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання / С. Ю. Антипенко, С. М. Ногіна, Ю. С. Піддубна // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 76–80.
4. Планування соціально-економічного розвитку підприємств : монографія / [Кузьмін О. Є., Фешур Р. В., Шуляр З. В., Подольчак Н. Ю., Олексів І. Б.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. Є.Кузьміна]. – К. : УБС НБУ, 2007. – 449 с.
5. Ємельянов О. Ю. Показники та методи оцінювання економічного розвитку промислових підприємств [Електронний ресурс] / О. Ю. Ємельянов // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 7. – С. 107-111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_22.
6. Заїкіна О. О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством / О. О. Заїкіна // Харчова промисловість. – 2008. – № 7. – С. 144–148.
7. Рождественська Л. Г. Статистика ринку товарів та послуг : навч. посібник. / Л. Г. Рождественська. – К. : КНЕУ, 2005. – 419 с.
8. Яворська Н. Р. Методи кількісного оцінювання соціально-економічного розвитку підприємств [Електронний ресурс] / Н. Р. Яворська, С. В. Шишковський // Технологічний аудит та резерви виробництва / Полтавський гос. аграр. акад., ЧП «Технолог. центр». – Харків : Технологічний центр, 2013. – № 5/3 (13). – С. 54–56. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tatrv_2013_5-3_19.pdf.

REFERENCES

1. Feschur, R.V., Shyshkovs'kyj, S.V., Yakymiv, A.I., Lebid', T.V., Tymoschuk, M.R., & Yavors'ka, N.R. (2016). *Upravlinnia sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom pidprijemstv: metodolohiia ta instrumentarij [Management of socio-economic development of companies: methodology and tools]*. L'viv : Vyd-vo «Rastr-7» [in Ukrainian].
2. Pogorelov, Y.S., & Deeva, K. A. (2013). The tools of maring and implementing for an enterprise derelopment strategy. *European Applied Science*, 8, 199-201 [in Germany].
3. Antypenko, Ye.Yu., Nohina, S.M., & Piddubna, Yu.S. (2013). Analiz teoretichnykh aspektiv dilovoi aktyvnosti pidprijemstva ta isnuuiuchykh pidkhdov do ii otsiniuvannia [The analysis of the theoretical aspects of business activity and existing approaches to its evaluation]. *Stal'nyj rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, 3, 76-80 [in Ukrainian].
4. Kuz'min, O.Ye., Feschur, R.V., Shuliar, Z.V., Podol'chak, N.Yu., & Oleksiv, I.B. (2007). *Planuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku pidprijemstv : monohrafiya [Planning socio-economic development of enterprises]*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
5. Yemel'ianov, O.Yu. (2016). Pokaznyky ta metody otsiniuvannia ekonomichnoho rozvytku promyslovykh pidprijemstv [Indicators and methods for assessing economic development industry]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 7, 107-111. Retrieved from ftp://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_22 [in Ukrainian].
6. Zaikina, O.O. (2008). Rol' pokaznykiv dilovoi aktyvnosti v otsintsii upravlinnia pidprijemstvom [The role of business activity indicator in evaluating business management]. *Kharchova promyslovist' – Food Industry*, 7, 144-148 [in Ukrainian].
7. Rozhdiestvens'ka, L.H. (2005). *Statystyka rynku tovariv ta posluh [Statistic of market goods and services]*. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
8. Yavors'ka, N.R., & Shyshkovs'kyj, S.V. (2013). Metody kil'kisnoho otsiniuvannia sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku pidprijemstv [Methods for quantitative evaluation of socio-economic development of enterprises]. *Tekhnolohichnyj audyt ta rezervy vyrobnytstva – Technology production and reserves audit*, 5/3 (13). Retrieved from ftp://www.nbuv.gov.ua/j-pdf/Tatry_2013_5-3_19.pdf. [in Ukrainian].

Одержано 21.02.2017 р.